

Monastieke gastvrijheid en identiteit in het spanningsveld tussen afstand en nabijheid Een cultuurhistorische verkenning

Louis van Tongeren

1. Inleiding

De veranderingen die zich de afgelopen decennia ten aanzien van religie, kerk en geloof hebben voltrokken en die – in ieder geval in West-Europa – het religieuze landschap ingrijpend hebben gewijzigd, hadden en hebben voor kloosters, ordes en congregaties vergelijkbare gevolgen als voor parochies, gemeentes en andere kerkelijke instellingen en organisaties.¹ Zoals kerkgebouwen in steeds groteren getale werden en worden gesloten, afgestoten en afgebroken, het aantal kerkgangers gestaag blijft dalen en de deelname aan het kerkelijk leven afneemt, zo zijn en worden ook kloosters gesloten of afgestoten, en verkleint en vergrijsst het aantal kloosterlingen.² Kloosters ondergaan dus hetzelfde lot als parochies, gemeentes, seminaries, theologische faculteiten en uitgevers van theologische boeken. Desondanks onderscheiden ze zich van andere manifestaties van kerk en religie en nemen ze een bijzondere plaats in op de religieuze kaart. Ze genieten een grote populariteit bij een breed publiek. Dat blijkt niet alleen uit goed bekeken tv-programma's en films over kloosters en goed verkochte en soms in veelkleurendruk fraai uitgegeven boeken over kloosters en kloosterleven. Ook worden kloosters veelvuldig bezocht op zondagen wanneer velen voor de zondagse kerkgang de parochie inwisselen voor een klooster. En voor een verblijf van enkele dagen in een klooster bestaat veel belangstelling; een reservering moet tijdig worden gemaakt omdat de gastenhuizen over het algemeen voor lange tijd zijn volgeboekt. De kloosters nemen dan wel in aantal en omvang af, maar hun aantrekkingskracht verhoudt zich niet evenredig tot de getalsmatige reductie van andere institutionele vormen van christendom, kerk en geloof. Dit geldt vooral voor de kloosters en abdijen van de contemplatieve ordes.³ Daar richt ik me in het vervolg van deze bijdrage op. En hoewel het

¹ In een kortere versie is deze bijdrage gepresenteerd en bediscussieerd tijdens de *expert meeting* 'Kloosters in de moderne cultuur' op 23 maart 2012 in Tilburg.

² De laatste door het KASKI verzamelde gegevens zijn verwerkt in Theo SCHEPENS, Leo SPRUIT & Joris KREGTING: *De Rooms-Katholieke Kerk in Nederland, 1960-2000. Een statistisch trendrapport* (= Memorandum 326) (Nijmegen / Tilburg, KASKI / UVT-Theologische Faculteit Tilburg 2002) 53-60.

³ Klooster is een brede verzamelnaam voor gebouwen of complexen waar religieuzen in gemeenschap gezamenlijk hun leven leiden. Een abdij is ook een klooster maar heeft doorgaans een grotere zelfstandigheid en wordt geleid door een abt of een abdis. In

aantal beschouwende kloosters groter is, beperk ik me tot de kloosters waar het monastiek leven gestalte krijgt volgens de Regel van Benedictus; meer in het bijzonder betreft dit de abdijen van de benedictijnen, benedictinessen, trappisten en trappistinnen in Nederland.⁴

Hun bijzondere plaats in het religieuze landschap maakt deze kloosters niet alleen tot belangrijke vindplaatsen van religie, geloof en spiritualiteit, maar maakt ook nieuwsgierig naar de aard van die aantrekkingskracht.⁵ Terwijl slechts een enkeling definitief intreedt in een klooster zijn velen geïnteresseerd in een kortstondig bezoek of een verblijf van één of enkele dagen. Blijkbaar beschikken kloosters over bijzondere kwaliteiten of eigenschappen waardoor zoveel mensen worden aangesproken. De aantallen bezoekers geven aan dat hun aantrekkingskracht onmiskenbaar is.⁶ Ze voorzien duidelijk in een behoefte. Onderzoek naar de motieven van bezoekers en gasten kan gedeeltelijk inzicht geven in de aantrekkingskracht van kloosters. In deze bijdrage nemen de gasten weliswaar een belangrijke plaats in, maar staat niet hun motivatie centraal.⁷ Hier is gekozen voor een benadering die de aantrekkingskracht probeert te verhelderen en te verklaren vanuit het eigene en specifieke van de kloosters. Daarbij staat de vraag naar hun identiteit centraal en gaat de aandacht uit naar

deze bijdrage worden de termen klooster en abdij door elkaar gebruikt, hoewel de kloosters die de referentie vormen van deze bijdrage allemaal abdijen zijn.

⁴ Het betreft voor de benedictijnen de Paulusabdij in Oosterhout (gesloten in 2006; sindsdien woont de gemeenschap in woonzorgcentrum Zuiderhout, Teteringen), de Adelbertabdij in Egmond, de Willibrordsabdij in Doetinchem en abdij Benedictusberg in Lemiers-Vaals; voor de benedictinessen de Onze Lieve Vrouwe abdij in Oosterhout (de benedictinessen van het H. Sacrament en het benedictijner klooster Sint Lioba vallen buiten het blikveld van deze bijdrage); voor de trappisten de abdij Onze Lieve Vrouw van Koningshoeven in Berkel-Enschot, de abdij Onze Lieve Vrouw van Sion in Diepenveen, abdij Lilbosch in Echt en abdij Maria Toevlucht in Zundert, en voor de trappistinnen de abdij Onze Lieve Vrouw van Koningsoord in Oosterbeek (die zich tot de verhuizing in 2009 in Berkel-Enschot bevond).

⁵ Deze bijdrage is gedeeltelijk gebaseerd op veldonderzoek. Dit omvat eigen observaties bij het bezoeken van abdijen, gesprekken met andere gasten, en enkele op band geregistreerde interviews. Voor deze interviews werd gesproken met abdis Martha Verstraeten OSB, 20 november 2011 en 7 december 2011, met gastenzuster Hildegard Koetsveld OSB, 7 december 2011, met abt Bernardus Peeters OCSO, 29 november 2011, en met gastenzuster Hadewych Zomerdijk OCSO en portier Scholastica Hetzler OCSO, 13 december 2011.

⁶ Recente getallen ontbreken, maar uit navraag blijkt dat jaarlijks enkele tienduizenden gasten en bezoekers voor korte tijd in een abdij verblijven. Vgl. voor de gegevens van een aantal jaren geleden M.P. VEERMAN: *Gastvrijheid van religieuzen* (= Memorandum 312a) (Nijmegen, KASKI 2000).

⁷ Onderzoek naar motieven van abdijbezoekers ontbreekt. Wel is er een eerste aanzet tot onderzoek naar de motieven van deelnemers aan een cursusaanbod vanuit een klooster; zie Hessel ZONDAG & Michiel MAASEN: 'Meer dan de kerk. Een onderzoek naar motieven van wekeindkloosterlingen', in *Jaarboek voor liturgieonderzoek* 26 (2010) 201-220.

de plaats die zij zich hebben verworven binnen de huidige geseculariseerde cultuur en naar de wijze waarop zij zich onderscheiden van andere vormen van kerkelijke presentie die sterk zijn geërodeerd en gemarginaliseerd. En te midden van de vele actoren en factoren die van invloed zijn op het complexe proces van identiteitsvorming spelen ook de gasten een niet onbelangrijke rol. Het is vooral vanuit het perspectief van hun positie dat in deze bijdrage de vraag naar identiteitsconstructie en profilering benaderd wordt. De grote toeloop van gasten geeft niet alleen blijk van de aantrekkingskracht van kloosters, maar heeft ook gevolgen voor het kloosterleven, de bewoners en de identiteit van een klooster. Voor de gemeenschap zijn de gasten en bezoekers vreemden, passanten, voorbijgangers ‘van buiten’. Maar hun aanwezigheid wordt zeer op prijs gesteld; ze zijn meer dan welkom. Tegelijkertijd heeft hun aanwezigheid een weerslag op het dagelijks leven in het klooster, wat tot spanningen kan leiden en vragen op kan roepen. Gasten maken immers inbreuk op het eigen leefpatroon. Je dient rekening met ze te houden omdat ze en voor zover ze – weliswaar kortstondig – deel uitmaken van jouw leefruimte. Je bent dus in zekere zin uit je gewone doen. Bovendien kies je de bezoekers niet zelf uit maar dienen ze zich aan. En wanneer gasten zich opdringen door zaken te claimen of zich toe te eigenen (en zich dus niet meer als gast te gedragen), kunnen spanningen ontstaan. Gasten kunnen dus verschillende vragen oproepen of spanningsvelden veroorzaken die betrekking hebben op hun verhouding met de bewoners, op hun wensen ten aanzien van de geboden gastvrijheid of op hun opvattingen over het monastieke leefpatroon. Hierdoor worden zaken tevens ter discussie gesteld hetgeen vraagt om interne reflectie, bezinning en overleg met betrekking tot de eigen traditie en identiteit. Dit kan leiden tot nieuwe inzichten, andere keuzes en standpunten en gewijzigd beleid op grond waarvan afspraken, regels en praktijken worden aangepast, bijgesteld of aangescherpt hetgeen vervolgens zijn uitwerking kan hebben op de identiteit van een klooster. Kortom: de aanwezigheid van gasten maakt een klooster tot een *contested place*, die voor gasten aantrekkelijk is vanwege de bijzondere identiteit, terwijl ze op hun beurt zelf mede van invloed zijn op de constructie van die identiteit.

Via een aantal stappen zal deze gedachtegang worden uitgewerkt. Allereerst sta ik stil bij het concept identiteit en de complexiteit en de gelaagdheid ervan. Identiteit is een dynamisch begrip. Dat komt duidelijk naar voren aan de hand van de beschrijving die vervolgens gegeven wordt van de vele veranderingen en vernieuwingen die sinds halverwege de vorige eeuw in de kloosters werden doorgevoerd. Het zijn uitingen van de religieuze modernisering die gestalte krijgt in een langdurig proces van interactie tussen religie en cultuur. In een complex samenspel met maatschappelijke ontwikkelingen werden keuzes gemaakt en vernieuwingen ingevoerd die vervolgens telkens weer vroegen om herbezinning op de identiteit zowel van monastiek leven in het algemeen als van afzonderlijke abdijen. Eén van de ingrijpende veranderingen was de grote toeloop van gasten. Daar ga ik vervolgens uitvoeriger op in, evenals op de spanningsvelden die zich door hun aanwezigheid aandienen. Ze maken inzicht-

telijk dat mede onder invloed van de gasten en de geboden gastvrijheid kloosters onderhevig zijn aan een voortdurend dynamisch proces van identiteitsvorming.

2. Identiteit

Dat er een aantrekkingskracht van kloosters uitgaat betekent dat er in kloosters iets bijzonders te vinden is dat mensen aanspreekt. In dat bijzondere onderscheiden ze zich en hun anders zijn positioneert hen op een eigen wijze binnen de brede maatschappelijke en kerkelijke werkelijkheid. Die eigenheid, datgene wat verbonden is met het specifieke van monastiek leven bepaalt de identiteit van kloosters. Het wezen van de identiteit van iets of iemand is immers gelegen in datgene wat het verschil maakt.⁸ Want wat niet onderscheidend is valt samen met iets anders en kan dus niet de uitdrukking zijn van iets eigens. Identiteit is dus gebaseerd op uniciteit, maar niet uitsluitend. Want iets wat volledig uniek is, is voor een ander niet meer herkenbaar. Daarom bevat iedere identiteit ook facetten of aspecten die voor anderen herkenbaar zijn. Er is sprake van zowel gelijkenis als verschil.⁹ Identiteit impliceert dus ook enige relativiteit. Want om herkend te kunnen worden veronderstellen authenticiteit, originaliteit, particulariteit en differentiatie een gezamenlijke referentie.¹⁰ Identiteit is daarom geen massieve grootheid maar kan beter opgevat worden als een complex samenspel van deelidentiteiten. Naarmate we minder deelidentiteiten met een ander gemeenschappelijk hebben, des te vreemder en minder herkenbaar is diens identiteit. En omgekeerd groeit de onderlinge cohesie naarmate we meer deelidentiteiten met anderen delen.¹¹ Identiteit is gerelateerd aan de mate waarin we ons identificeren “met een plaats, maar ook met mensen, verhalen, beelden, objecten, geschiedenissen, enzovoort. Als verschillende individuen zich in dezelfde ‘attributen’ herkennen, kunnen groepsidentiteiten ontstaan en het gevoel erbij te horen”.¹²

⁸ Zie in verband met identiteit Stuart HALL & Paul DU GAY (eds.): *Questions of cultural identity* (London / Thousand Oaks / New Delhi, Sage Publications 1996); Pascal GIELEN: *De onbereikbare binnenkant van het verleden. Over de inscenering van het culturele erfgoed* (Leuven, LannooCampus 2007) 133-142; Willem FRIJHOFF: *Dynamisch erfgoed* (Amsterdam, Uitgeverij SUN 2007). Zie voor een historisch perspectief van identiteitsvorming in verband met religieuze ordes en congregaties Kristien SUENENS & Jan DE MAEYER (red.): *Religieuze instituten en identiteit(en) / Instituts religieux et identité(s)* (= themanummer *Trajecta* 18 (2009)).

⁹ Marie-Élisabeth HENNEAU: ‘Notions d’identité(s) et monde régulier. Quelques réflexions au regard d’un ordre de contemplatives à l’époque moderne’, in *Trajecta* 18 (2009) 195-208, p. 195.

¹⁰ Vgl. HENNEAU: ‘Notions d’identité(s) et monde régulier’ 197.

¹¹ FRIJHOFF: *Dynamisch erfgoed* 42-43.

¹² GIELEN: *De onbereikbare binnenkant van het verleden* 140.

De complexiteit van het begrip identiteit schuilt in de gelaagdheid ervan waardoor het verschillende invullingen kan krijgen. Het kan duiden op een geheel van karakteristieken waardoor iemand als individu herkenbaar is ten opzichte van een norm (constructie van het ik); op het bewustzijn van het specifieke van een individu of van een collectief (het bijzondere van mij ten opzichte van de ander); op het karakter van een door de tijd heen gelijk blijvende eigenschap (constructie van een identiteitsreferentie); op een geheel van waarden dat door een collectief wordt gedeeld en waardoor het zich onderscheidt van andere groepen (constructie van een collectieve identiteit).¹³ Doorgaans zijn meer van deze invullingen en deelidentiteiten tegelijk in het spel: we behoren tot verschillende elkaar deels overlappende groepen, zoals een gezin, een beroep, een kerk, een vereniging, enz., en ontlenen daar onze identiteit aan, die voorts gevormd wordt door opvoeding en opleiding en door het economisch, politiek en cultureel leefmilieu. Identiteit is dus een meervoudig begrip of een samengesteld concept dat voortdurend wordt bijgesteld in relatie tot een heterogene omgeving.¹⁴ En bepalend voor de constructie of de vorming van iemands identiteit is beeldvorming, die bestaat uit de wisselwerking tussen zelfbeeld en imago, tussen het beeld dat je van jezelf hebt en het beeld dat anderen van je hebben.¹⁵ Je hebt je eigen identiteit dus nooit helemaal zelf in de hand. Je kunt je op een bepaalde manier presenteren, maar het zelfbeeld hoeft niet samen te vallen met de interpretatie van anderen. Binnen- en buitenperspectief leveren niet per se hetzelfde beeld op. Maar om positief en toekomstgericht in het leven te kunnen staan is het noodzakelijk om de beeldvorming van anderen te accepteren of minstens in overeenstemming te brengen met het zelfbeeld.¹⁶ In de huidige postmoderne tijd vraagt dit om een flexibele en open opstelling omdat de houdbaarheid en de duurzaamheid van identiteiten steeds meer het veld moeten ruimen voor vluchtige, tijdelijke, momentane en veranderlijke beeldvorming.¹⁷ Een omvattende of unitaire en gecentreerde identiteit is opgelost in een pluraliteit aan identiteiten die geen centrum kent. Identiteit is in toenemende mate vluchtig geworden en gefragmenteerd en de transformerende beeldvorming die daarmee gepaard gaat vraagt voortdurend om reflectie en bezinning op de eigen positie.

Karakteristiek voor het monastiek leven is dat het in veel opzichten afwijkt van het gangbare leefpatroon en daarin zijn uniciteit laat zien. Al die onderscheidende facetten leveren een bijdrage aan de (deel)identiteiten van kloosters. Tot de meest in het oog springende behoren de afgelegen locatie waar abdijen

¹³ HENNEAU: 'Notions d'identité(s) et monde régulier' 196.

¹⁴ FRIJHOFF: *Dynamisch erfgoed* 63; GIELEN: De onbereikbare binnenkant van het verleden 137.

¹⁵ FRIJHOFF: *Dynamisch erfgoed* 46, 50.

¹⁶ FRIJHOFF: *Dynamisch erfgoed* 46.

¹⁷ Aldus GIELEN: *De onbereikbare binnenkant van het verleden* 136, onder verwijzing naar J.-F. LYOTARD: *La condition postmoderne. Rapport sur le savoir* (Paris, Editions de Minuit 1979) 31-36.

zich meestal bevinden, de gebouwen met hun specifieke architectuur, maatvoering en sfeer, en de tuin, het bos en de landerijen die het gebouw omringen; de geslotenheid en de afzondering, de rust en de stilte die versterkt worden door de ommuring van het complex; de uniforme en ongebruikelijke kledij van de bewoners die bestaat uit een habijt met sluier of kap; de eenvoudige en sobere leefstijl; het dagelijkse leefpatroon dat steunt op een intensief ritme van gebedstijden. Al deze elementen liggen in het verlengde van een eeuwenlange traditie en evenals de vele andere aspecten van monastiek leven worden ze geschraagd door de Regel van Benedictus,¹⁸ en soms tot in detail beschreven in nadere kerkelijke regelgeving en in normatieve geschriften van de eigen orde. De gemeenschappelijke geschiedenis en het gezamenlijk erkende gezag van de verschillende geschriften en vooral van de Regel van Benedictus, hebben niet geresulteerd in één type abdij en één uniform model van monastiek leven. De mate van autonomie van afzonderlijke abdijen en de hervormingsbewegingen in de loop van de tijd hebben geleid tot een grote verscheidenheid aan kloostergebruiken en bijgevolg ook aan identiteiten. Er was weliswaar een gemeenschappelijke basis waar men zich op beriep als fundament van de eigen identiteit, maar men legde eigen accenten. Niet iedereen interpreteerde en concretiseerde de Regel van Benedictus op dezelfde wijze en men baseerde zich ook op andere geschriften en ervaringen, en liet zich mede door andere figuren inspireren. De veranderende tijd en omstandigheden werden mede in ogenschouw genomen. De identiteit werd dus door een veelheid aan factoren bepaald.¹⁹

Die pluriformiteit van de monastieke identiteit betreft niet alleen het verleden maar is tot op de dag van vandaag actueel. Monastieke identiteit was en is geenszins onveranderlijk of absoluut. Niet iedere periode in de geschiedenis is wat dit betreft even dynamisch, maar de geschiedenis van de monastieke beweging laat goed zien hoe identiteitsvorming een voortdurend en dynamisch proces is van interpretatie en herinterpretatie. Identiteit is geen statische grootheid, maar is een dynamisch begrip waar mensen voortdurend zelf inhoud en gestalte aan geven. Identiteit is voortdurend in beweging omdat ze deel uitmaakt van een maatschappelijke context die transformeert en aan verandering onderhevig is in een voortstuwende, op de toekomst gerichte beweging.²⁰ Hierbij is overigens niet alleen de actuele context een stuwende factor. Ook het verleden is nadrukkelijk in het spel omdat zelfbeeld en imago voor een belangrijk deel ge-

¹⁸ *La règle de Saint Benoît 1-6* (introduction, traduction et notes, commentaries historique et critique par Adalbert DE VOGÜE; texte établi et présenté, concordance, instruments pour l'étude de la tradition manuscrite par Jean NEUFVILLE) (= Sources chrétiennes 181-186) (Paris, du Cerf 1971-1972); *Sint Benedictus' regel voor monniken*. (Latijn-Nederlands. Vertaald en ingeleid door F. VROMEN) (z.p. [Doetinchem], Slangenburger, Sint Willibrordsabdij 1983).

¹⁹ Pieter-Jan DE GRIECK: 'Identiteit in de 'orde' van Benedictus (ca. 1150-1550). De getuigenis van de historiografie', in *Trajecta* 18 (2009) 173-194, p. 173-175.

²⁰ Zie FRIJHOFF: *Dynamisch erfgoed* 49-53; Paul POST: *Voorbij het kerkegebouw. De speelruimte van een ander sacraal domein* (Heeswijk, Uitgeverij Abdij van Berne 2010) 169-172.

vormd worden door het verleden. Identiteitsvorming komt mede tot stand op basis van een beroep op het verleden. Binnen een theologische en kerkelijke setting (en dus ook met betrekking tot monastiek leven) heeft dit beroep op het verleden extra gewicht omdat – in ieder geval binnen de katholieke theologie – de traditie een normatieve betekenis heeft. De duiding en interpretatie van het verleden zijn echter geen doel in zich en hebben geen relevantie wanneer ze beogen om contingente en contextuele historisch gegroeide beelden en opvattingen te koesteren omwille van zichzelf. Het verleden wordt pas dan vruchtbaar in stelling gebracht wanneer dat gebeurt ten dienste van een debat over keuzes die nu gemaakt moeten worden. We scheppen immers telkens weer ons eigen beeld van het verleden en leggen daarmee de contouren van onze toekomst vast.²¹ Daarom staat binnen dit proces de anamnetische drieslag centraal: de wisselwerking tussen verleden, heden en toekomst, drie dimensies die hun zeggingskracht en waarde ontlend aan de mate waarin ze op elkaar betrokken zijn.²² Het verleden is voortdurend in het spel omdat het bevraagd wordt op zijn zinvolle betekenis voor het heden en op zijn mogelijke bijdrage aan de toekomst. In verband met identiteitsvorming is reflectie op het verleden en op de eigentijdse maatschappelijke en culturele dynamiek vruchtbaar omdat identiteit niet een eigenschap is van het verleden maar een waarde van het heden die zinvol handelen in de nabije en verre toekomst mogelijk moet maken.²³

Deze dynamiek geeft aan dat identiteitsvorming, zoals gezegd, een voortdurend proces is. Maar vooral in crisissituaties wordt de eigen identiteit bevraagd en onder kritiek gesteld. Wanneer de verhouding tussen verleden, heden en toekomst niet meer voldoet en conflicteert, vraagt dat om heroriëntatie en vernieuwing. Wanneer zelfbeeld en imago transformeren en van elkaar vervreemd raken, staat de identiteit ter discussie en moeten er keuzes gemaakt worden. In de kloosters diende zich halverwege de vorige eeuw een dergelijke fundamentele crisis aan die geruime tijd zou duren. Deze had verstreckende consequenties en gaf aanleiding tot grote en vergaande veranderingen in het monastiek leven die op hun beurt soms ook weer spanningen opriepen die om een reactie en een antwoord vroegen. Alle pogingen om de nieuwe vragen die zich aandienen te beantwoorden, alle experimenten die werden uitgezet om aspecten van het kloosterleven te vernieuwen, en alle veranderingen die in leefregel en leefpatroon werden doorgevoerd, waren even zo vele bijdragen aan het lange proces van de zoektocht naar nieuwe identiteitsvorming.

²¹ FRIJHOFF: *Dynamisch erfgoed* 52.

²² Vgl. Louis VAN TONGEREN: *In bet ritme van de tijd. Over de samenhang tussen tijd en liturgie* (Baarn, Gooi en Sticht 1999) 73-74; Albert GERHARDS & Benedikt KRANEMANN: *Einführung in die Liturgiewissenschaft* (Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2006) 142-143.

²³ FRIJHOFF: *Dynamisch erfgoed* 52.

3. Monastieke vernieuwing en transformerend zelfbeeld

Het ingrijpende transformatieproces dat vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw het kerkelijk leven en de plaats en betekenis van geloof en religie in samenleving en cultuur fundamenteel heeft gewijzigd, heeft in dezelfde tijd ook zijn weerslag gehad op de abdijen. De grote veranderingen die zich vanaf halverwege de vorige eeuw voltrokken binnen alle segmenten van de samenleving, raakten de abdijen evenzeer als alle andere maatschappelijke constellaties. In een complex samenspel van cultuur, economie, religie, wetenschap en politiek en onder invloed van toenemende globalisering en medialisering wijzigde het leefpatroon en werden andere perspectieven geopend ten aanzien van discussies over waarden en normen en over vraagstukken rond ethiek en zingeving.²⁴ Abdijen zijn ook deel van dit veranderings- en vernieuwingsproces en van de tijdgeest waarbinnen dat proces zich voltrekt. Ze zijn weliswaar afgezonderd van de wereld maar staan niet buiten de wereld. Ook zij moeten zich dus positioneren ten opzichte van die veranderingen.

Maar niet alleen de maatschappelijke en kerkelijke context veranderde ingrijpend, ook de abdijen zelf ondergingen fundamentele wijzigingen die zich uitstrekten tot alle facetten van het kloosterleven.²⁵ De regelgeving werd vernieuwd en de monastieke leefwijze werd in menig opzicht aangepast en herzien. De clausuur werd versoepeld, tralies werden verwijderd, en afzondering in de betekenis van isolement en anonimiteit maakte plaats voor grotere openheid en betrokkenheid op kerk en wereld. Spreken was niet langer verboden, onderlinge betrokkenheid binnen de gemeenschap groeide, contacten tussen de kloosters werden geïntensiveerd, en onderlinge uitwisseling en samenwerking namen toe.

²⁴ In een onuitputtelijke stroom publicaties is dit veranderingsproces in kaart gebracht, bestudeerd en geduid. Zie voor een uitgebreide beschrijving en analyse bijvoorbeeld Kees SCHUYT & Ed TAVERNE: *1950. Welvaart in zwart-wit* (= Nederlandse cultuur in Europese context 4) (Den Haag, SDU Uitgevers 2000).

²⁵ In verschillende gelegenheidspublicaties van afzonderlijke abdijen wordt aandacht geschonken aan de ingrijpende veranderingen van de monastieke leefwijze; zie bijvoorbeeld Maura VAN DEN OUDENRIJN & H. LEIJENDEKKERS (red.): *Benedictinessen in Oosterhout. De kloostergemeenschap van de Onze Lieve Vrouwe Abdij* (Amstelveen, Dabar/Luyten 1984); Anselmus TERSTEGGE: *Honderd jaar monnikenleven in Koningshoeven* (Tilburg, Giannotten 1984/1992); Annelies VAN HEIJST & Marjet DERKS (red.): *Trappisten van de Achelse Kluis. Een bewogen geschiedenis* (z.p. 1996); Peter DIDERICH (red.): *Breders te wezen* (Zundert, Abdij Maria Toevlucht 2000); Bep VAN MUILEKOM: *Een tijd land. Koningsoord in Brabant* (z.p. [Nijmegen], Valkhof Pers 2008). Zie voor enkele getuigenissen van gewijzigd monastiek leven sinds halverwege de vorige eeuw Gabriël DIJKMAN, Renata GIJSBRECHTS, Gerard HELWIG & Ivo DUJARDIN: 'Betrokken impressies', in Louis VAN TONGEREN, Margareth VAN GILS, Bruno WILDERBEEK & Hadewych ZOMERDIJK (red.): *Godlof! Kloosterliturgie in beweging. 40 jaar Intermonasteriële Werkgroep voor Liturgie* (= Meander 10) (Kampen, Gooi en Sticht 2007) 53-80. Zie ook de persoonlijke terugblik op zijn leven als monnik in C.J.A. THOLENS: *Kroniek van een monnik* (Delft, Meinema 1988).

Het onderscheid tussen koorzusters, lekenzusters en buitenzusters werd opgeheven evenals dat tussen paters of koormonniken en lekenbroeders. Hiërarchische structuren en verhoudingen binnen de ordes en binnen de afzonderlijke abdijen werden herzien. De liturgie werd op alle onderdelen tekstueel en muzikaal volledig vernieuwd.²⁶ Slaapzalen werden verbouwd tot kamertjes of cellen die enige privacy boden. De mogelijkheden voor studie werden verbreed en via contacten met India en Azië werden nieuwe vormen en technieken van meditatie geïntroduceerd. In deze periode werden ook gasten ruimhartiger in de kloosters toegelaten. Werkzaamheden om in het levensonderhoud te voorzien veranderden, werden afgebouwd of uitbesteed. De tonsuur en de discipline of zelftucht raakten in onbruik.

Niet alle veranderingen werden zonder slag of stoot ingevoerd en door iedereen geaccepteerd. Sommigen waren gehecht aan de traditionele regels en gebruiken terwijl anderen de vernieuwing gretig omarmden. Discussies, onenigheid en strijd noopten de bestuurders tot behoedzaam manoeuvreren. Bovendien leidde een toenemend aantal uittrekkingen en een forse afname van het aantal intredingen soms tot een crisissfeer. Zowel de gesprekken en discussies over de invoering en de vormgeving van de vernieuwingen als de dreiging van de kleiner wordende gemeenschappen waren met het oog op de toekomst en het voortbestaan van de abdijen aanleiding tot fundamentele discussies over actuele thema's als: de betekenis van ascese; gehoorzaamheid en persoonlijke verantwoordelijkheid; waarde van religieus leven voor de jeugd; de verhouding tussen oudere en jongere monniken; de grondslagen van monastiek leven, enz. Door de actualiteit was men gedwongen zich te bezinnen op de fundamenten en uitgangspunten van het monastiek leven. De eigen identiteit vroeg om herijking.

Dit bevragen van de eigen identiteit gebeurde niet alleen ten tijde van de invoering van de ingrijpende vernieuwingen in de tweede helft van de vorige eeuw, maar is een onophoudelijk proces dat ook voortgaat sinds de grote vernieuwingsgolf tot rust is gekomen. Actuele vragen en nieuwe ontwikkelingen dwingen steeds opnieuw tot een positiebepaling. Dit is vooral het geval wanneer er onvrede bestaat over de actuele leefsituatie of wanneer er verschil van inzicht is of er onenigheid bestaat over de koers die gevaren moet worden en over keuzes die gemaakt moeten worden met het oog op de toekomst. Spanningsvelden en meningsverschillen kunnen hoog oplopen en uitlopen op heftige ruzies of onoplosbare conflicten. Dat is ook in de kloosterwereld gebeurd. Maar ze kunnen ook een gezond en zuiverend effect hebben en je scherp en alert houden. Dergelijke crisissituaties dwingen immers om een bezinning op de eigen wortels en stellen de eigen identiteit fundamenteel ter discussie en vragen erom het eigen profiel aan te scherpen.

²⁶ Zie voor de geschiedenis van de monastieke liturgievernieuwing VAN TONGEREN, VAN GILS, WILDERBEEK & ZOMERDIJK: *Godlof!*.

Nu kunnen binnen dit complexe proces van bezinning, heroriëntatie en identiteitsvorming verschillende dynamieken worden onderscheiden die verbonden zijn met even zo vele spanningsvelden. Vanuit het zelfbeeld of het binnenperspectief kunnen er conflicterende belangen of opvattingen bestaan, en wel op verschillende niveaus: individueel, lokaal en collectief. Het bekende gezegde ‘gelijke monniken, gelijke kappen’ zinspeelt weliswaar op een zekere monastieke eenduidigheid en eenvormigheid, maar dat wil niet zeggen dat er geen individuele verschillen bestaan in visie, beleving, intentie en verlangen. Binnen een abdij gaat het dus om het spanningsveld tussen de gemeenschap en het individu, de communiteit en de afzonderlijke broeder of zuster. Op een hoger niveau betreft het de spanning tussen een lokale abdij en de andere abdijen van een provincie of een land, en tussen afzonderlijke abdijen of provincies en de orde wereldwijd. Op alle niveaus is er sprake van differentiatie, van een natuurlijke behoefte om zich te onderscheiden van anderen, en vooral van andere kloosters binnen dan wel buiten de orde die al dan niet als concurrent werden en worden beschouwd.²⁷

Algemene kaders en overkoepelende regelgeving moeten ter plaatse geconcretiseerd worden en normatieve bronnen en geschriften worden contextueel geïnterpreteerd. De actualiteit, de omstandigheden en de eigen traditie zijn altijd verdisconteerd in keuzes die gemaakt worden met betrekking tot heroriëntatie op profiel en identiteit. Het zelfbeeld kan dus variëren, zowel in generieke zin wat betreft de visie op de orde en het monastiek leven, als in specifieke zin met betrekking tot afzonderlijke abdijen. Zo zijn het gebouw, het terrein en de locatie mede bepalend voor de activiteiten die ontwikkeld worden in verband met het levensonderhoud, evenals de omvang, de leeftijd en de vitaliteit van de communiteit. Daarom zijn vanwege gewijzigde omstandigheden de afgelopen jaren ingrijpende keuzes gemaakt en beslissingen genomen die een breuk inhielden ten opzichte van het bestaande leefpatroon en een weerslag hadden op de identiteit van de abdijen. Zo veronderstelt de aanwezigheid van een boerderij binnen de abdij niet alleen dat er landerijen zijn, maar ook dat er voldoende menskracht is om het fysiek zware werk aan te kunnen; bovendien moet de opbrengst rendabel zijn. En als het ideaal om volledig zelfvoorzienend te zijn door in het eigen levensonderhoud te voorzien niet meer reëel is, moet het worden aangepast. Veel arbeid die van oudsher in kloosters werd verricht was specialistisch en arbeidsintensief. In de kleiner geworden gemeenschappen heeft men die arbeid moeten afbouwen vanwege het ontbreken van voldoende handen met als gevolg dat ook de specifieke kennis verloren gaat. En ook de vele werkzaamheden die in huis gedaan moeten worden kan men zelf niet meer aan. In toenemende mate is men aangewezen op vrijwilligers en op betaalde huishoudelijke hulp van buiten. De zorg voor de groeiende groep hulpbehoevende oudere broeders en zusters moet steeds meer worden uitbesteed en de meeste abdijen hebben er inmiddels met pijn in het hart voor gekozen om deze ver-

²⁷ HENNEAU: ‘Notions d’identité(s) et monde régulier’ 197.

zwakte leden van de community in verzorgingshuizen onder te brengen. De benodigde voorzieningen ontbraken en ze trokken een te zware wissel op het leven en de vitaliteit van de gemeenschap.

Binnen de gegeven omstandigheden maken de abdijen eigen keuzes met als gevolg dat ze nadrukkelijk van elkaar verschillen. De abdijen in Nederland hebben weliswaar een gemeenschappelijke identiteit die gebaseerd is op de Regel van Benedictus, maar ondanks hun geringe aantal hebben ze allemaal een eigen kleur, profiel of (deel)identiteit. Met name naar buiten toe presenteren ze zich op uiteenlopende wijzen en dat heeft zijn weerslag op de beeldvorming. De ene abdijs kiest uitgesproken voor een positie in de luwte en onderstreept het leven in afzondering, terwijl een andere meer en nadrukkelijker aan de weg timmert en publiciteit niet schuwt maar daarmee monastiek leven ook present wil stellen in de samenleving. Van oudsher zijn kloosters geassocieerd met abdijsproducten; vooral bier, likeur en kaas vonden altijd gretig aftrek. Ook in Nederland zetten sommige abdijen deze traditie voort met soms de milieubewuste productiewijze als extra kwaliteitskenmerk. Andere abdijen worden vooral geassocieerd met kunstzinnige ateliers waar oude boeken worden gerestaureerd, paramenten worden vervaardigd, iconen worden geschilderd of aardewerk wordt gemaakt. Sommige abdijen koesteren het gregoriaans of zijn een centrum voor zenmeditatie. Wat voor alle abdijen geldt is dat de nieuwe digitale ontwikkelingen niet aan hen voorbij zijn gegaan, maar niet alle abdijen gaan er op een even geavanceerde manier mee om. Ze zijn allemaal per e-mail bereikbaar, de meeste hebben een eigen website, en soms ook bestaat er een digitale nieuwsbrief en kunnen de gebedstijden digitaal gevolgd worden; ook wordt er door een enkeling een weblog bijgehouden en wordt er zelfs gecommuniceerd via moderne sociale media zoals twitter. Ook in de manier waarop ze naar buiten treden sluiten abdijen zich bij moderne ontwikkelingen aan, dragen ze zelf bij aan de beeldvorming en presenteren ze zich als eigentijds. Hoewel ze een van de wereld teruggetrokken leven leiden, willen ze zich vooral niet als wereldvreemd presenteren en profileren.

4. De toeloop van gasten en het imago van abdijen

Factoren die van grote betekenis zijn geweest voor een gewijzigd monastiek zelfbeeld en voor de beeldvorming van het monastiek leven zijn de grotere openheid en de ruimere gastvrijheid die in de tweede helft van de vorige eeuw geleidelijk gestalte kregen. Zij hebben de identiteit van de kloosters in menig opzicht beïnvloed en gewijzigd. Het is vanuit dit perspectief van de gasten dat hier het imago van kloosters beschreven wordt, dat in wisselwerking met het zelfbeeld bepalend is voor identiteitsconstructie.²⁸ Monastiek leven voltrok zich lange tijd in grote afzondering en abdijen waren zo gesloten dat wie eenmaal

²⁸ Zie hierboven § 2 en FRIJHOFF: *Dynamisch erfgoed* 46, 50.

was ingetreden het klooster in principe niet meer verliet, zelfs niet wanneer één van de ouders stervende was. Men had zich teruggetrokken uit de wereld, dat wil zeggen uit de wereld buiten het klooster, om zich volledig over te geven aan een religieus doel. Dit verzaken van de wereld vroeg om opoffering en ascese en had vergaande gevolgen. Door in te treden nam men afscheid van de wereld wat betekende dat men afstand deed van bezit, van de eigen wil, van individuele ambitie, en van persoonlijke vriendschap en intimiteit. Men betrad een nieuwe wereld om een leven te leiden van zuiverheid, kuisheid, godsvrucht, nederigheid en boetvaardigheid.²⁹ Dit ‘sterven voor de wereld’ – lange tijd een synoniem voor het kloosterleven – impliceerde een identiteitsverandering zoals de rituelen van de inkleding en de professie laten zien. In een sacraal spel van sterven en weer opnieuw geboren worden, dat gespeeld werd als rituele vormgeving van de intrede in het klooster, ontving de kandidaat nieuwe kleren en een nieuwe naam.³⁰

Deze aspecten van de visie op religieus leven en van de beleving ervan hadden niet alleen betrekking op de contemplatieve ordes maar ook op de actieve ordes en congregaties. Vanwege de clausuur waren het isolement en de afzondering voor de beschouwende ordes echter aanmerkelijk groter. Dat betekende overigens niet alleen dat wie eenmaal ingetreden was eigenlijk niet meer buiten het klooster kwam, maar ook dat, omgekeerd, buitenstaanders er bijna niet binnen kwamen. Familieleden konden weliswaar in het klooster op bezoek komen, maar het slot was ook voor hen niet toegankelijk. In aparte ruimten kon men elkaar ontmoeten; maar in vrouwelijke slotkloosters was fysiek contact nauwelijks mogelijk omdat de zusters door tralies van hun bezoek waren gescheiden. Het gastenverblijf waar bezoekers konden overnachten bevond zich buiten het slot en soms zelfs buiten het kloostercomplex, dat wil zeggen buiten de kloostermuur. Behalve familieleden bezochten soms religieuzen en priesters een abdij waar zij het gastenhuis betrokken voor een retraite van enkele dagen. Halverwege de vorige eeuw kwam er iets meer openheid waardoor het enerzijds voor monniken iets gemakkelijker werd om zich buiten het klooster te begeven en anderzijds ook de gastenhuizen ruimer werden opengesteld wat vooral in de Goede Week veel gasten aantrok.³¹ De benedictijnen in Oosterhout ontvingen al eerder ook andere gasten; dat waren behalve enkele notabelen en intellectue-

²⁹ Zie uitgebreider de verschillende bijdragen en autobiografische schetsen in Marjet DERKS, José EIJT & Marit MONTEIRO (red.): *Sterven voor de wereld. Een religieus ideaal in meervoud* (= *Metamorfosen. Studies in religieuze geschiedenis* 1) (Hilversum, Verloren 1997).

³⁰ Zie Peter NISSEN: ‘Sterven voor de wereld als metafoor en paradigma’, in DERKS, EIJT & MONTEIRO: *Sterven voor de wereld* 9-16.

³¹ Zie TERSTEGGE: *Honderd jaar monnikenleven in Koningshoeven* 154. Ook in de beginperiode van de Willibrordsabdij in Doetinchem, beter bekend als de Slangenborg, waarvan de bouw na de oorlog in 1945 begon, streefde de eerste overste en later eerste abt Tholens een open contact met de buitenwereld na; zie THOLENS: *Kroniek van een monnik* 25.

len vooral kerkmusici die zich wilden laten scholen in het gregoriaans en anderszins kunstzinnig geïnteresseerden.³²

Rond 1970 deed zich een belangrijke omslag voor. De boven beschreven vernieuwing binnen de kloosters had onder andere geleid tot meer openheid naar buiten toe en tot een grotere toegankelijkheid van zowel de abdijen als hun bewoners. En tevens nam in die periode de belangstelling voor kloosters en kloosterleven toe. De ingrijpende vernieuwingen en de toegenomen openheid hebben niet kunnen verhinderen dat de kloosters minder massaal bewoond worden, maar ze hebben er wel toe geleid dat ze massaal bezocht worden. Het aantal bezoekers en gasten is aanzienlijk toegenomen en tot op de dag van vandaag is deze toeloop niet gestopt. Het is niet onwaarschijnlijk dat de tv-uitzending van het programma 'Bomans in Triplo' op 23 november 1970 daarop van grote invloed is geweest. In deze uitzending voerde Godfried Bomans gesprekken met zijn zus en met zijn broer over het leven als religieuze en als monnik in een klooster. De gesprekken vonden op locatie plaats: in het Sint Jozefklooster te Rijckholt in Zuid Limburg waar zijn zus Wally als zuster Borromée woonde en leefde als lid van de congregatie van de Heilige Carolus Borromeus, beter bekend als 'De Zusters onder de Bogen', en in de trappisten abdij Maria Toevlucht in Zundert waar zijn jongste broer Arnold sinds zijn intrede in 1935 leefde als broeder Johannes Baptista.³³ Godfried Bomans was in die tijd een gevierd katholieke auteur die bovendien in de opkomende tv-cultuur een geliefd commentator en causeur was. De ontwapenende gesprekken die hij voerde met zijn zus en broer maakten veel indruk. En omdat ze op locatie waren opgenomen, gaven ze tevens letterlijk een inkijkje in een klooster.

Dat het bezoek aan een klooster een hoge vlucht heeft genomen, heeft ook tot gevolg gehad dat het type gast is veranderd. Het gastenverblijf wordt niet meer alleen bevolkt door familieleden die hun dochter, zoon, broer of zus een paar dagen komen bezoeken of door de clerus of door religieuzen die zich een paar dagen komen terugtrekken voor een persoonlijke retraite. Er komen sindsdien mensen uit verschillende lagen van de bevolking, jong en oud, en met uiteenlopende levensbeschouwelijke achtergrond. De populatie is breed samengesteld en bestaat niet alleen uit katholieken. Ook veel protestanten vinden hun weg naar het klooster evenals veel mensen zonder enige kerkelijke binding of achtergrond. Daarmee hebben kloosters ook een grotere maatschappelijke betekenis en functie gekregen.

Op de vraag waarom het kloosterbezoek veertig jaar geleden in trek is gekomen en sindsdien aanhoudend populair is gebleven, zijn diverse antwoorden mogelijk. Wellicht speelt de complexe samenhang van secularisatie, geloofscrisis en kerkvernieuwing daarbij een belangrijke rol. Abdijen vertegenwoordigen een

³² M. MÄHLER: *De Sint-Paulusabdij van Oosterhout onder het bestuur van haar eerste abt dom Jean de Puniet 1907-1941* (= Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland 85) (Tilburg, Stichting zuidelijk historisch contact 1991) 41-47.

³³ De schriftelijke neerslag van deze gesprekken verscheen in Godfried BOMANS: *Van dichtbij gezien. Rome, Jeruzalem, Maastricht, Zundert* (Leiden, Seithoff 1970)121-191.

standvastigheid die voor velen een veilige en vertrouwde omgeving biedt voor hun geloofsbeleving en -verdieping. Ook hebben velen in abdijen aansluiting gevonden bij de in zwang gekomen alternatieve bezinningstechnieken en meditatievormen zoals yoga en zen. En voor weer anderen is de abdij een pleisterplaats in de steeds jachtiger en vluchtiger wordende samenleving waar ze even tot rust en op adem kunnen komen. Daarbij wordt de religieuze en kerkelijke setting van de abdij door sommigen als een pre ervaren terwijl anderen er onverschillig tegenover staan en er geen hindernis of belemmering in zien. Abdijen blijken te functioneren als een voorwaardenscheppende omgeving en context waardoor mensen in staat zijn op zoek te gaan naar enigerlei vorm van spiritualiteit, verdieping en bezinning al dan niet vanuit een vaag of een duidelijk religieus bewustzijn. De stilte, de rust en de natuurlijke omgeving zijn voor velen al genoeg evenals de wetenschap om voor enkele dagen geen verplichtingen te hebben maar helemaal vrij te zijn.

Welke redenen en motieven gasten ook kunnen hebben voor een kloosterbezoek, vanuit het perspectief van de abdijen is het opmerkelijk dat er pas de laatste decennia sprake is van een toenemende ontvankelijkheid voor gasten. De gegroeide openheid is daar ongetwijfeld debet aan evenals het relativeren en loslaten van het lange tijd dominante dualisme van klooster en wereld dat ten grondslag lag aan het oude paradigma 'sterven voor de wereld'. Maar gasten en gastvrijheid zijn al veel langer van grote betekenis binnen de monastieke spiritualiteit en leefwijze.³⁴ Leidraad voor monastiek leven is immers de Regel van Benedictus (RB) waarin de gast een vooraanstaande plaats inneemt.³⁵ Voor vreemdelingen en gasten, die men als Christus zelf moet ontvangen (RB 53, 1), moeten altijd voldoende bedden klaar staan (RB 53, 22). En de gast moet met nederigheid bejegend en met zorg omringd worden omdat men in hem Christus ontvangt (RB 53, 6-7.15). De zorg die aan de gasten wordt besteed is vooral een taak van de abt die ook met hen eet (RB 53, 16) en van de broeder die belast is met het gastenverblijf (RB 53, 21). De aanwezigheid van gasten dient het leven in de abdij echter geenszins te verstoren. Daarom bepaalt de Regel dat wie er geen opdracht toe heeft, zich beslist niet met de gasten mag inlaten of met hen mag spreken (RB 53, 23). Ondanks deze bepalingen vormt de vraag naar de verhouding tussen gastvrijheid en het dagelijks monastieke leven een eeuwenoud spanningsveld.³⁶ Gastvrijheid veronderstelt vindbaarheid; wie gasten wil

³⁴ Zie bijvoorbeeld Rudolf VAN DIJK, Annie COPPENS-BAETEN & Rein VAANHOLD (red.): *Ontvangen. De religieuze bronnen van onze gastvrijheid* (z.p. [Nijmegen], Valkhof Pers 2011).

³⁵ Hoofdstuk 53 handelt over het ontvangen van de gasten. Zie *La règle de Saint Benoît* 2, 610-617; 6, 1262-1279; *Sint Benedictus' regel voor monniken* 114-119.

³⁶ Isaac MAJOUR: 'Gastvrijheid', in Isaac MAJOUR & Klaus SONNBERGER (red.): *Kerken in de abdij. De inspiratie van een monastieke beweging voor het parochieleven van vandaag en morgen* (Baarn, Gooi en Sticht 1999) 12-18, p. 13.

ontvangen, wil gevonden worden.³⁷ Dat roept een zekere spanning op ten aanzien van een teruggetrokken leefwijze in stilte. Gasten zijn daarom welkom, maar hun aanwezigheid mag het kloosterleven niet in gevaar brengen; het *opus Dei* van de individuele monnik moet doorgang vinden. Daarom is het vandaag de dag nog steeds niet gebruikelijk dat kloosterlingen zich inlaten met de gasten, hoewel de kloosters de afgelopen decennia opener en de bewoners toegankelijker zijn geworden. Het zijn vooral de portier en de gastenbroeder(s) of –zuster(s) waar de gasten mee te maken hebben. De andere kloosterlingen spreekt men in de regel alleen op verzoek, wat overigens tot frustraties kan leiden bij gasten en bezoekers omdat ze nauwelijks een kloosterling te zien of te spreken krijgen. Door de openheid en eigentijdse presentatie van de abdijen worden bij sommigen verwachtingen gewekt die bij een bezoek blijken tegen te vallen.

5. Spanningsvelden

Een gevolg van de grote belangstelling en de toeloop van gasten is dat er sindsdien vrijwel constant gasten in de abdijen verblijven (doorgaans houdt men slechts een korte periode van een of twee weken per jaar de abdij gesloten voor gasten). Niet alleen hun aantal is toegenomen, maar ze zijn ook meer nadrukkelijk present, mede doordat ze niet meer alleen verblijven in de gastenhuizen buiten de muren van het kloostercomplex, maar ook in de gastenverblijven binnen het klooster zelf. Hoewel de aandacht voor de gasten en de toegankelijkheid van het terrein en van de ruimten van het kloostercomplex per abdij konden en kunnen variëren, was en is de aanwezigheid van gasten van invloed op het leven van de gemeenschap en op de sfeer in huis. In sommige kloosters is het slot volledig ontoegankelijk voor gasten en staat hun alleen het gastenverblijf, de kapel en een gedeelte van de tuin ter beschikking. In enkele andere kloosters is het slot gedeeltelijk toegankelijk en is men ook welkom in de refter. Ook het contact van de zusters en de broeders met de gasten is niet overal even vanzelfsprekend. Zoals gezegd, in veel gevallen wordt dit ontmoedigd.³⁸ De uiteenlopende manieren waarop de gasten bejegend worden laten niet zozeer zien dat hun aanwezigheid verschillend gewaardeerd wordt, maar dat men worstelt met de spanning tussen afstand en nabijheid. Dat er geen eenduidige praktijk bestaat en dat deze praktijken in de loop der jaren konden wijzigen, geeft aan dat men voortdurend op zoek is om de verhouding met de gasten op een adequate wijze vorm te geven. Mede op basis van ervaringen en discussies over zowel de waarde en de betekenis van gasten als de inbreuk van hun aanwezig-

³⁷ Annie COPPENS-BAETEN: 'Denkend over gastvrijheid', in VAN DIJK, COPPENS-BAETEN & VAANHOLD: *Ontvangen* 11-37, p. 27.

³⁸ Zie de vorige § 4.

heid op de specifiek monastieke leefwijze in beslotenheid en afzondering, evolueren inzichten, vormen zich nieuwe meningen en worden regels bijgesteld.

De aanwezigheid van gasten creëert dus een apart en eigen spanningsveld. De gast wordt gastvrijheid geboden en krijgt de ruimte om deze vrijheid binnen bepaalde kaders in te vullen. Dat wil zeggen dat men zich realiseert zich in een monastieke abdij te bevinden en zich daar naar te gedragen mede door gedeeltelijk aan het (liturgisch) leefritme te participeren, maar dat men zich er bovendien van bewust is geen deel uit te maken van de gemeenschap die daar woont. Er wordt dus zowel betrokkenheid als afstand gevraagd. De grenzen van beide begrippen of mentale houdingen zijn echter niet exact te definiëren of vast te stellen en worden niet door alle gasten en alle kloosters op dezelfde wijze geïnterpreteerd en ingevuld. Daarmee kan de gastvrijheid een bron van irritaties worden en kan de aanwezigheid van gasten leiden tot spanningen en conflicten. Dit geldt overigens niet alleen met betrekking tot de bezoekers van het gastenverblijf maar ook met betrekking tot de groep kortstondige bezoekers die regelmatig op zon- en feestdagen kerken in een abdij in plaats van in de eigen parochiekerk.

5.1. De kerkgangers op zondag en de parochiële functie van kloosters

De zondagse eucharistieviering, die in de kloosters een hoogtepunt vormt aan het begin van de week, wordt druk bezocht door gasten uit de omgeving. Hun getal overstijgt de omvang van de gemeenschap aanzienlijk en door deze disproporcionele verhouding wordt met regelmaat de vraag opgeworpen in welke mate rekening kan of moet worden gehouden met de gasten van buiten. In hoeverre moet de eucharistieviering die primair de conventsmis van de gemeenschap is, afgestemd worden op de grote groep bezoekers en op hun wensen, zoals hun muzikale voorkeur of de mogelijkheid om bepaalde taken te vervullen. Hun betrokkenheid bij de viering uit zich doorgaans niet in een hoge actieve participatiegraad. Men zingt nauwelijks mee en vervult niet een van de liturgische rollen of functies zoals koorzanger, lector of acoliet.³⁹ Men sluit zich als buitenstaander aan bij de viering van de gemeenschap en doet dit, in de ruimtelijke betekenis van het woord, letterlijk. In het achterste gedeelte van de kerk schuift men aan tot waar het koor en de altaarruimte zich bevinden die bestemd zijn voor de zusters of de monniken. Architectonisch vormt dat gedeelte het hart en het centrum van de ruimte en in ritueel opzicht voltrekt zich daar feitelijk de viering. Daar worden de liturgische handelingen verricht, worden de teksten gezongen, gelezen en uitgelegd, worden de gebeden gezegd, en bevinden zich de actoren die bij toerbeurt hun rol in het liturgisch spel spelen. De bezoekers betreden dat gedeelte niet en nemen er slechts op afstand aan deel, wat overigens niets zegt over hun betrokkenheid bij het geheel. Er is dus een duidelijke scheidslijn en bewoners en gasten vermengen zich nadrukkelijk niet.

³⁹ In sommige abdijen leest één van de vaste bezoeker(st)ers op zondag de eerste lezing en de intenties van de voorbede.

Met dit onderscheid is een onoplosbaar spanningsveld gegeven. De gemeenschap wenst een actievere deelname van de gasten te stimuleren om te voorkomen dat ze anders te veel als toeschouwers buitenstaanders blijven, en tegelijkertijd moet de aard van de viering als conventsmis gewaarborgd blijven. De integratie van gasten en bewoners is echter vanwege de ruimtelijke indeling onmogelijk en vanwege de profilering van de viering als conventsmis onwenselijk. Bovendien zou de viering dan meer overeenkomen met het liturgisch aanbod van parochies. En dat is iets wat de gasten juist niet willen die immers kiezen voor de viering in de abdij en niet in de parochie. Dat verwachtingen van bezoekers niet altijd reëel zijn of zijn gebaseerd op oude en verouderde beeldvorming en associaties komt soms pijnlijk naar voren. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer zij teleurgesteld of boos huiswaarts keren (en dit ook opmerkelijk kenbaar maken) omdat de liturgie niet in het Latijn en het gregoriaans wordt gehouden. Dat de liturgie vernieuwing in de abdijen geresulteerd heeft in een volledig nieuwe, voor het merendeel Nederlandstalige, abdijsluiting is hen ontgaan.⁴⁰

Ondanks de spanningsvelden op het gebied van de liturgie gaat er een grote aantrekkingskracht uit van de zondagse vieringen in kloosters die in veel gevallen door meer mensen bezocht worden dan de vieringen in een doorsnee parochiekerk.⁴¹ Kloosters zijn dus geduchte concurrenten wat ressentimenten oproept die doen denken aan de oude wrevel en rivaliteit tussen de seculiere en de reguliere parochies. Voor de parochies in de omgeving zijn de kloosters daardoor tevens een bedreiging. Ze maken geen deel uit van de parochiestructuur van het bisdom maar zuigen wel gelovigen weg waardoor de levensvatbaarheid van parochies wordt aangetast en ze onttrekken daarmee ook inkomsten aan de parochies.

Deze binnenkerkelijke spanningen kunnen verder oplopen naarmate kloosters ook op ander vlak met parochies concurreren. In toenemende mate worden jubilea en jaargetijden van overledenen in abdijen gevierd. En ook wordt men – vooral in de mannenkloosters – geconfronteerd met vragen van pastoraal liturgische aard. Men vraagt om vieringen van doop, huwelijk en uitvaart in de abdijskerk en om stervensbegeleiding en hulp bij rouwverwerking. Dit gebeurt vooral door de vaste bezoekers van de zondagse abdijsvieringen voor wie de abdij de plaats heeft ingenomen van de parochie. Doorgaans zijn abdijen terughoudend ten aanzien van deze vragen omdat men niet wil treden in de corebusiness van parochies en omdat de competentie en de menskracht vaak ontbreken, maar ook omdat – meer principieel – dergelijke activiteiten niet behoren tot het wezen en het karakter van monastiek leven. Het monastiek profiel is immers geen pastoraal profiel. Het onbegrip en de boosheid die in veel gevallen

⁴⁰ Zie in verband met de vernieuwing van de monastieke liturgie VAN TONGEREN, VAN GILS, WILDERBEEK & ZOMERDIJK: *Godlof!*.

⁴¹ Om een indicatie te geven: de Onze Lieve Vrouwe abdij van de benedictinessen in Oosterhout wordt zondags bezocht door zo'n 50 kerkgangers en abdijsluiting van de trappisten in Berkel-Enschot door gemiddeld 200 kerkgangers met uitschieters tot 400 of meer.

door deze terughoudendheid worden teweeggebracht onderstrepen het spanningsveld waar abdijen mee geconfronteerd worden sinds zij meer openheid betrachten en ruimte bieden aan gasten om hun zondage liturgie te bezoeken. Liturgische gastvrijheid kent haar begrenzing. Bezoekers zijn welkom maar dienen enige afstand en terughoudendheid in acht te nemen, en ze kunnen er geen rechten aan ontlenuen wanneer zij de abdij als hun parochie beschouwen.

5.2. Het gastenhuis

Sinds de gastenhuizen in de tweede helft van de vorige eeuw druk bezocht worden en zich naar verhouding grote aantallen gasten binnen de kloostermuren ophouden, gaf en geeft hun aanwezigheid aanleiding tot spanningen en tot aanpassingen met betrekking tot de ruimte die de gasten wordt geboden. De toeloop was een nieuw fenomeen waar men niet direct mee om wist te gaan. Op basis van ervaringen en experimenten werd proefondervindelijk beleid ontwikkeld. En uitwisseling van ervaringen tussen abdijen leidde tot onderlinge afspraken en afstemming. Als gevolg daarvan zou bijvoorbeeld abdij Koningshoeven zich richten op jongeren en studenten. Die kwamen ook in groten getale. Gedurende het hele jaar was het gastenverblijf bevolkt door tientallen studenten die er in alle rust konden studeren, van hun natje en droogje werden voorzien en het 's avonds dikwijls erg gezellig met elkaar hadden. Ze werden geacht minstens eenmaal per dag een viering mee te maken; om aan die wens te voldoen kozen ze doorgaans voor de korte viering van de completen aan het eind van de dag. De gastenbroeder die in die tijd ook in het gastenverblijf woonde, vervulde tevens de rol van surveillant die corrigerend moest optreden om de rust en de sfeer in het klooster te handhaven. Het bleek geen gelukkige keuze om het gastenverblijf van dát klooster voor jongeren te reserveren dat weliswaar het grootste was, maar waar ook een brouwerij in huis was. En de hoop dat het nieuwe kandidaten zou opleveren voor een monastiek leven bleek bovendien ijdel te zijn. Daarom maakte men na enkele jaren een einde aan deze praktijk die van het gastenhuis een goedkoop jeugdhotel dreigde te maken. Hoewel de bezoekers van de gastenverblijven momenteel vrijwel allemaal op zoek zijn naar rust, verstillng, bezinning en verdieping, gebeurt het nog steeds dat zich ook groepen aanmelden die uit zijn op een gezellig, ontspannen en onbekommerd en goedkoop weekendje-weg of weekje-uit. In dergelijke situaties voelt men zich in het klooster enigszins misbruikt.

In combinatie met de versoepeling van de bepalingen ten aanzien van het slot heeft de toeloop van gasten ook aanleiding gegeven tot een herbezinning op de ruimte die de gast letterlijk geboden werd. Niet ieder klooster maakte hieromtrent dezelfde keuze en vooral de mate waarin het slot ook gedeeltelijk toegankelijk werd voor de gast, is op uiteenlopende wijze ingevuld en veranderde soms in de loop der jaren. Hoewel de praktijk wat dit betreft tussen de afzonderlijke kloosters sterk verschilt, kunnen er in het algemeen twee soorten onderscheid gemaakt worden, en wel tussen mannen- en vrouwenkloosters, en

tussen benedictijnen en trappisten. Vrouwenkloosters zijn over het algemeen terughoudender en zonderen het slot strenger af, hoewel gasten soms ook graag in het slot verblijven. In Oosterhout hebben de zusters gedurende enige tijd voor meer vertrouwde gasten de mogelijkheid geboden om in een cel te verblijven en in de refter mee te eten, maar men is vrij snel met dat experiment gestopt omdat het teveel inbreuk maakte op het privéleven van de zusters en een extra druk legde op de gemeenschap. Ze moesten er voortdurend rekening mee houden dat er zich vreemden in hun directe leefomgeving bevonden. Bovendien riep de afwijkende leefstijl in een klooster gemakkelijk een vorm van nieuwsgierigheid op waardoor men zich al snel bekeken voelde en zich niet meer vrij voelde in eigen huis.

Wat de mannenkloosters betreft is het slot bij de benedictijnen doorgaans opener dan bij de trappisten. De gasten eten mee in de refter en hebben daar zelfs een ereplaats bij de abt aan tafel en soms is ook de recreatieruimte toegankelijk voor de gast. Er is een tijd geweest dat ook bij de trappisten mannelijke gasten in de refter konden mee-eten, maar dat is niet gebruikelijk meer. Alle kloosters hebben in het gastenverblijf een aparte eetzaal voor de gasten. En het is opmerkelijk dat men er in de loop van de tijd steeds meer de sfeer van de refter van de kloosterlingen is gaan imiteren om zo tegemoet te komen aan de wens van velen om de monastieke sfeer en leefwijze zoveel mogelijk na te bootsen en zo dicht mogelijk te naderen wanneer het niet mogelijk is om in de refter mee te eten. Daarom wordt de gasten gevraagd om in hun eetzaal één of meerdere maaltijden in stilzwijgen te nuttigen zoals de monniken en zuster dat ook doen. En in plaats van de voorlezing tijdens de maaltijd volgens monastiek gebruik, wordt er sfeervolle religieuze muziek gedraaid.

Gastvrijheid staat weliswaar hoog in het vaandel, maar men hecht toch ook aan privacy van de gemeenschap en van haar individuele leden, mede ook ter bescherming van het primaire doel en de primaire bestemming van het klooster, nl. een teruggetrokken en beschouwend leven leiden in stilte. Om dat te waarborgen moeten soms strakke regels worden geformuleerd omdat gasten zich niet altijd bescheiden opstellen en zich als gast gedragen maar zich bepaalde zaken toe-eigenen of voorrechten claimen zonder dat ze daar aanspraak op kunnen maken. Zo denken sommigen overal toegang te hebben omdat ze gast zijn. Het respecteren van het slot is niet altijd vanzelfsprekend en gasten kunnen verontwaardigd en met onbegrip reageren wanneer blijkt dat niet alleen een groot deel van het gebouw, maar ook van het terrein niet toegankelijk is, zoals de dikwijls fraaie tuin, de boomgaard, de landerijen, het bos, en de werkruimten en bijgebouwen. Er is sprake van een heel eigenaardige vorm van toe-eigening wanneer nabestaanden vragen de as van een geliefde op het terrein te mogen uitstrooien en dit heimelijk doen als het verzoek wordt afgewezen. Blijkbaar wordt het klooster ervaren als een bijzondere en sacrale plaats.

Ook de aanwezigheid van de gasten in de kerk of kapel geeft soms aanleiding tot verwarring en roept de met regelmaat terugkerende vraag op naar de aard van hun deelname aan en betrokkenheid bij de vieringen. Het dagelijks ritme

van de getijden en de viering van de eucharistie vormt het hart van het monastieke leefpatroon, en de kapel of kerk is voor de bewoners van het klooster de meest centrale en de meest geliefde ruimte. Het is dan ook vanzelfsprekend dat men van de gasten verwacht dat ze minstens gedeeltelijk aan deze vieringen participeren. Voor de meeste gasten is dat geen probleem; daar komen ze immers voor. Maar betekent dat ook dat ze zich fysiek zo dicht mogelijk bij de gemeenschap moeten aansluiten en moeten plaatsnemen in het koor? Door gaans is daar voldoende ruimte voor, maar is het ook wenselijk? En worden ze ook opgenomen in de kring die tijdens de viering van de eucharistie rond het altaar wordt gevormd? Of doet dit teveel afbreuk aan het karakter van de liturgie als een viering van de gemeenschap en is het beter dat ze iets meer op afstand deelnemen en plaatsnemen in de banken voor de gasten en de bezoekers achterin de kerk? Bovendien wordt soms geoordeeld dat het ook beter is om de gasten fysiek iets meer op afstand te houden omdat het meestal voor hen ondoenlijk is om daadwerkelijk mee te zingen. Afgezien van de complexiteit van het opzoeken van de opeenvolgende teksten en gezangen in diverse boeken en mappen, is men ook niet vertrouwd met de specifieke zangwijze. Al te dominante gasten kunnen lachwekkende situaties veroorzaken en hilariteit of irritatie opwekken en daarmee de liturgie verstoren; participatie kan ook een averechts effect hebben. Zonder voldoende oefening kan men zich beter bescheiden opstellen en iets meer afstand houden. Men heeft ten aanzien van deze kwestie niet altijd en overall dezelfde conclusie getrokken. Meestal domineerde de afscherming van de gemeenschap ten opzichte van de gasten maar soms werd het wel op prijs gesteld wanneer men zich in het koor aansloot bij de gemeenschap.

Een laatst spanningveld betreft de krimpende en ouder wordende gemeenschappen voor wie het vanwege gebrek aan menskracht soms ondoenlijk wordt om nog een gastenverblijf in stand te houden. Het aantal beschikbare gastenkamers is in veel kloosters naar beneden bijgesteld omdat het wordt afgestemd op de beschikbare inzet van monniken en zusters. Het belang dat men aan de aanwezigheid van gasten hecht komt in toenemende mate op gespannen voet te staan met de zwaarte van de fysieke en personele last die de zorg voor de gasten met zich meebrengt.

6. Voortgaande profilering

Dat er jaarlijks duizenden overnachtingen in een abdij worden geboekt en dat bovendien elke zondag honderden bezoekers naar een abdij komen om er de eucharistie te vieren, is een betrekkelijk recent fenomeen. Deze ontwikkeling is zo'n veertig jaar geleden in gang gezet en duurt voort tot op de dag van vandaag. En dit laatste is zeer opmerkelijk. Want terwijl elke andere vorm van kerkelijke betrokkenheid in deze periode gestaag blijft afnemen, blijkt de uitstraling van abdijen onverminderd aan te spreken en hun aantrekkingskracht aanhoudend populair te zijn. Abdijen voorzien blijkbaar in een behoefte en vertegen-

woordigen een leefwijze en belichamen aspecten van religiositeit die velen aanspreken, inspireren en herkennen. Het eigen karakter van kloosters en abdijen wordt gevormd door een reeks uiteenlopende kenmerken. En wat er bijzonder is aan het kloosterleven dat velen fascineert en in de nabijheid waarvan velen voor even of een paar dagen willen vertoeven, wordt bepaald door een veelheid aan facetten. Er zijn vele aspecten in het geding die gezamenlijk gestalte geven aan een monastieke identiteit. Die identiteit kan per klooster sterk verschillen. De abdijen in Nederland hebben weliswaar veel gemeenschappelijke kenmerken en eigenschappen, maar ze kennen niet een eenduidige of uniforme identiteit. Er is sprake van heterogene identiteiten omdat de afzonderlijke abdijen zich binnen verschillende contexten bevinden en ze ieder door hun eigen geschiedenis en door lokaal bepaalde omstandigheden zijn en worden beïnvloed. Ondanks de onderlinge verschillen en de eigen sfeer van elke abdij en ondanks de vele factoren die een rol spelen bij identiteitsvorming kan er in algemene zin geconcludeerd worden vanuit het perspectief van de gasten dat hun aanwezigheid van grote betekenis is voor de identiteit en de nadere profilering van de abdijen. Gasten voorkomen en doorbreken een volledig isolement en vormen een belangrijke schakel tussen de wereld binnen en buiten het klooster. Maar hun aanwezigheid heeft ook tot gevolg dat er conflicterende belangen en verlangens ontstaan waar spanningsvelden uit voortkomen die dwingen tot het maken van keuzes en het bepalen en verantwoorden van de eigen positie. Die keuzes en de perceptie ervan door de gasten zijn bepalend voor de identiteit waarbij een aanscherping op onderdelen kan leiden tot een duidelijker profilering. De beschreven spanningsvelden maken abdijen niet alleen tot *contested places*. Ze laten zien dat er ook sprake is van *contested identity* wanneer de uiteenlopende verwachtingen van gasten en hun wisselende toe-eigeningen op gespannen voet staan met het monastieke leefpatroon, waardoor zelfbeeld en imago – die bepalend zijn voor de identiteit – niet meer overeenstemmen.

De meermalen genoemde toegenomen openheid en toegankelijkheid hebben de afstand tussen gast en abdij verkleind en daarmee de onderlinge verhouding tussen gasten en bewoners gewijzigd. Het is voor de gast gemakkelijker geworden om van nabij kennis te maken met het monastieke leefpatroon en inzage te krijgen in de drijfveren van monniken en monialen en in de wijze waarop zij in het leven staan. Een gevolg hiervan is dat het voor de gasten gemakkelijker is geworden zich te identificeren met aspecten van het monastiek leven. Identificatie komt immers tot stand via de affiniteit met en de herkenning of toe-eigening van specifieke waarden, normen, gebruiken, attributen, handelingen, enz.⁴² Een grotere bekendheid en vertrouwdheid met het monastieke leven in een klooster kan daarom de identificatie met het klooster en zijn bewoners bevorderen. Deze identificatie is echter partieel; men identificeert zich met aspecten van het kloosterleven en met deelidentiteiten, maar distantieert zich van andere. Volledige toe-eigening of identificatie zou impliceren dat men als

⁴² Zie GIELEN: *De onbereikbare binnenkant van het verleden* 140.

kloosterling intreedt. Maar ook wanneer er sprake is van een gedeeltelijke identificatie kan dat de bron zijn van spanningen omdat daarmee hun identiteit als gast in geding is. Men maakt immers geen deel uit van de groepsidentiteit van het klooster. Ook al zijn de affiniteit en betrokkenheid nog zo groot, men blijft een buitenstaander. En wie zich niet als zodanig gedraagt kan daarom spanningen en problemen veroorzaken.

Wanneer gasten zich niet aan hun eigen identiteit houden maar zich een andere rol aanmeten en zich denken te kunnen laten voorstaan op bepaalde voorrechten of deze denken te kunnen claimen, roept dit de vraag op hoe dienstig men moet of kan zijn naar de gasten toe. In hoeverre laat je als kloosterling de gast toe in jouw leven? Waar ligt de grens zonder verlies van eigenheid en zonder aantasting van de identiteit? Wanneer moet de grens worden aangescherpt ter profilering van de identiteit? In de loop van de afgelopen decennia heeft men op basis van ervaringen beleid bijgesteld en aangepast. Afstand en nabijheid vormen daarbij het voortdurende spanningsveld. Openheid, toegankelijkheid, nabijheid en betrokkenheid zijn sleutelbegrippen, maar deze dienen niet te leiden tot assimilatie of identificatie. Daarom worden gasten in abdijen vooral gefaciliteerd. Men houdt afstand door zelf vrijwel geen programma aan te bieden. Men profileert zich nadrukkelijk niet als een parochie of als een retraitehuis. Voor pastorale begeleiding, professionele hulpverlening en bezinningsprogramma's moet men bij andere instanties zijn.⁴³ Het aanbod van de abdijs is vooral pretentieloos. Gasten krijgen ruimte en vrijheid, regelmaat en structuur, rust en stilte, en dat alles in een monastieke atmosfeer en in de context van een monastiek leefritme. Ze worden geacht dat ritme te respecteren en er gedeeltelijk aan te participeren, maar wel opgepaste afstand.

Summary

Monastic hospitality and identity in the tension between distance and proximity. A cultural historical approach

For some decades now monasteries have been very popular among a broad public; contemplative abbeys especially attract many people. This is quite remarkable considering the transformations that have taken place in religion, church and faith during the same period. The popularity manifests itself in the large number of visitors of the Sunday liturgy and the many guests who spend a few days at the guesthouse of an abbey. However, the presence of guests and visitors and their various perceptions and appropriations of monastic life can also result in conflicting interests and desires from which fields of tensions arise which makes an abbey a contested place. By means of some examples it is shown that these tensions are related to identity and identity building. Three aspects in particular of the concept identity have been elaborated in relation to abbeys and the developments they underwent during the course of the last decades: uniqueness, self-image and imago. The attractiveness of abbeys is based on their uniqueness, on the fact that there is something special there that distinguishes them and that appeals to people. Their particularity determines their identity. In line with the

⁴³ Zie MAJOOR: 'Gastvrijheid' 16.

radical transformation process that has fundamentally changed religious life since the mid-twentieth century, monastic regulations and monastic life have also been radically renewed. This resulted in a changed self-image of monastic life and also the way abbeys present themselves to the outside, namely, as being contemporary. One of the consequences of the monastic renewal was the openness and hospitality, which resulted in large numbers of visitors and guests. However, not only the number of guests was changing, also the type of guests. People with different or no religious background and with various motivations visit an abbey. And the presence of guests has influence on the lives of the community and the atmosphere in the house. The greater openness, the contemporary way of presentation and increased hospitality have impact on the image and create expectations which may disappoint. And when guests impose themselves by claiming or appropriating things and no longer behave as a guest, self-image and imago are in conflict and fields of tension can arise. This gives rise to questions on hospitality and identity. Where does the boundary lie? Over the course of the past decades policy has been discussed, adjusted and adapted on the basis of experiences. A central topic was the tension between distance and proximity. Guests are welcome and they are offered space and freedom in a monastic rhythm of life and atmosphere. They are expected to respect this rhythm and to participate in it partially, but at an appropriate distance.

Louis van Tongeren studeerde theologie en liturgiewetenschap in Utrecht en specialiseerde zich in de geschiedenis van de liturgie. Hij is docent rituele en liturgische studies aan de Tilburg School of Humanities van Tilburg University en *academic coordinator* van het aldaar gevestigde Instituut voor Rituele en Liturgische Studies.
E-mail: a.j.m.vtongeren@tilburguniversity.edu.

